

het Regt der Overheden in Kerkelijke Saeken» (1), 1689.

Leonardus Ryssenius, doctor in de theologie en predikant te Heusden, een ijverig Voetiaan, schaarde zich aan de zijde van Brakel in een «Apologie voor het Reght der Overheden, des Volks, ende der Kercke» (2) (1689), hetgeen Ericus Walten, een geestverwant van Bleiswijk, trachtte te weerleggen in zijn «Onwederleggelyk Bewys van het Regt, de Magt en Pligt der Overheden in Kerkelyke Saken» (1690) (3). Ericus Walten werd weder beantwoord door Jacobus Koelman in «Ericus Walten, quanswijs Apologist» (4) en Koelman eindelijk door Walten met «Portrait van Jacobus Koelman; hem vertonende in zijn tegenwoordige Rasernie en Doodstuipen» (5).

Rotterdam, Nov. 1887.

HET KERK- EN STADSZILVER TOT BETA- LING VAN SOLDIJ OPGEËISCHT.

1572.

Toen in 1572 de vrijheidsoorlog tegen Spanje met kracht moest worden voortgezet, was het een eerste vereischte voor het kleine Holland om daartoe zooveel geld als mogelijk was, bijeen te brengen. De steden werden verplicht het noodige te leveren en niet zelden moesten kostbaarheden van stad of kerk daartoe voor het goede doel opgeofferd worden.

Een bewijs hiervan vinden we in eene «Reeckeninge vande Burgermeesters ende Regierders der Stede van

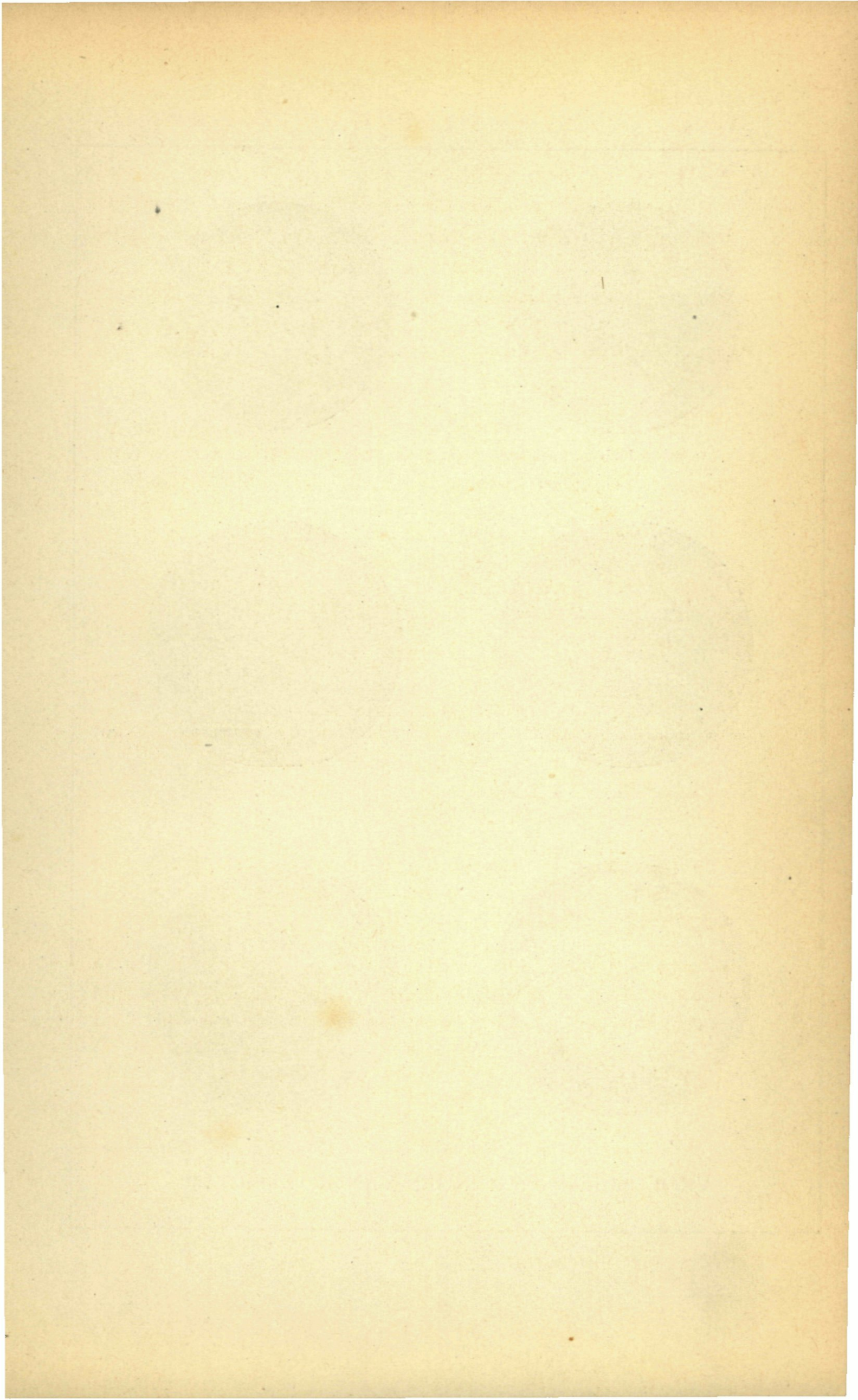
(1) Muller No. 8925. (2) Muller No. 8921. (3) Muller No. 8922.
(4) Muller No. 8923. (5) Muller No. 8924.

Rotterdamme van den uytgheeff van weggen dzelffde Steede vuyt diverse respecten voor de gemeene Saecke gedaen zeedert den 1 Augusti anno 1572 tot den lesten Decembris anno 1577 incluys», berustende in het archief der gemeente Rotterdam, waarin we op fol. 20 aldus lezen:

Die Grave vander Marck (1) opten 25 July anno 1572 naer 't vertreck der Spangiaerden binnen der Stede van Rotterdamme met syne chrychsknechten, zoe te paerde als te voet, gecomen synde, zoe heeft syne G. (enade) versocht vanden voersz. regierders hem geleverd te werden 't silverwerck vander kercke der voersz. Stede ome (lees: omme) tselve tot betalinge vande soldie der voersz. chrychsluyden te bestrecken, mer want de voersz. Regierders (mits dat die kerckmeesteren die tselve silverwerck in hare bewaernisse gehadt hadden vuyterstede waren vertroocken), geen wetenschap daeraff en hadden, zoe heeft mijn heere die Grave voersz. daer op ontbooden die costers der voersz. kercke die welcke syne G. alle het silver (der voersz. kercke in gewichte monterende tot hondert sessentseventich marck seven oncen (volgende die cedulle ende verclaringe vande voersz. coster ende goutsmeeden die tselve silver tot diverse tyden gehandelt ende schoen gemaect hebben gehadt) overgeleverd hebben, elke marck gereeckent tot xij \mathcal{L} (pond Vlaamsch), comt tsamen ter somme toe van IJ^m IJ^c XCIX \mathcal{L} . VII s. VJ d.

Noch hebben die voersz. Regierders deur handen van Willem Pietersz. Bisschob, heurluyder camerbewaerder geleverd Mr. Pieter de Rycke, Commissaris van syne princelyke Excellentie acht ende dertich marck, twee oncen, thien engelschen wit ende vergult silver, twelcke by de voorn. Commissaeris aende muntmeester tot Dordrecht es vercocht voor twee ende dertich stuvers ende een halve die once, volgende syne recognitie van date den 2 dach Septembris anno 1572 en bedraecht tesamen ter somme van IIIJ^c XCVIIJ \mathcal{L} . I s. IIJ d.

(1) De bekende Geuzenkapitein, die 1 April 1572 den Briel innam.

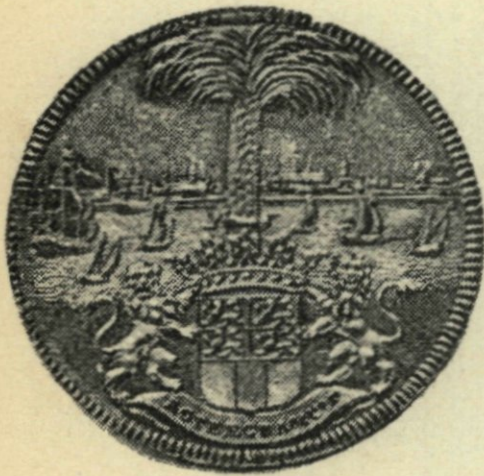

1 a.

1 b.

2 a.

2 b.

3 a.

3 b.

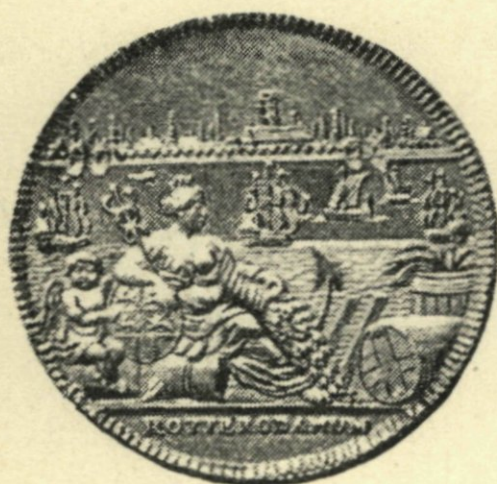
VROEDSCHAPSPENNINGEN VAN ROTTERDAM.

4 a.

4 b.

5 a.

5 b.

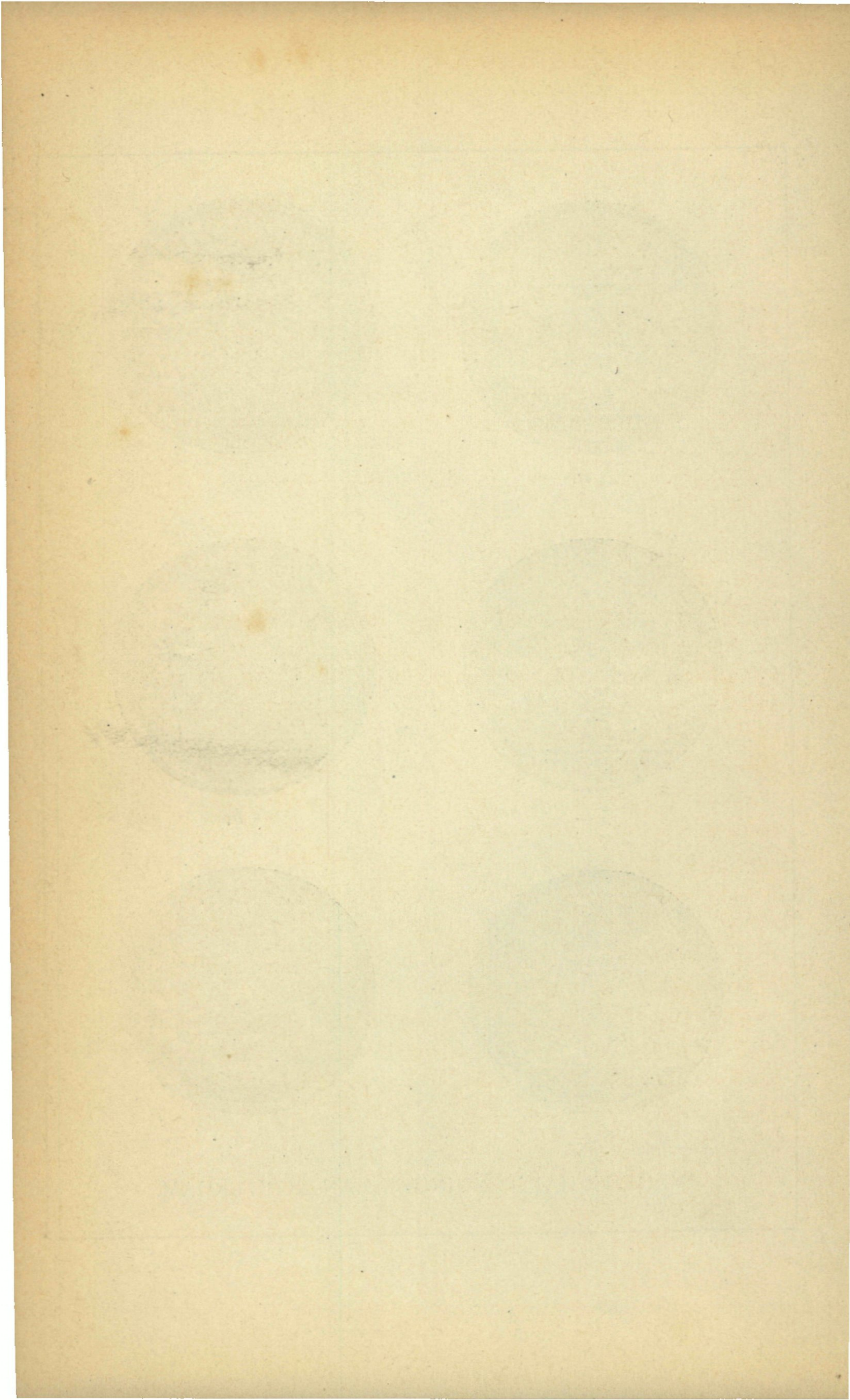

6 a.

6 b.

VROEDSCHAPSPENNINGEN VAN ROTTERDAM.

DE VROEDSCHAPSPENNINGEN VAN
ROTTERDAM,

DOOR

J. H. W. UNGER.

Het was in vroeger tijd de gewoonte aan de leden van de Vroedschap, als zij in de vergadering verschenen, een kleine vergoeding in den vorm van presentiegeld te geven. De pensionaris, of in andere steden een der secretarissen, hield nauwkeurig aantekening van het aantal malen, dat elk lid opgekomen was en na eenigen tijd werden dan aan Burgemeesteren, Schepenen, Vroedschappen, Secretarissen en leden van andere regeeringscolleges die gelden uitbetaald. Zoo vindt men bijv. te Rotterdam in de Rekening van den thesaurier Mr. Willem van Hogendorp, dat door hem uitgegeven was aan presentiegeld over het tijdvak, loopende van 1 Mei 1688 tot 30 April 1689 aan Heeren Burgermeesteren, Pensionaris en Secretaris 890 gulden, aan de Heeren Bailluw, Schepenen en hun Secretarissen 3222 gld., aan de Heeren Weesmeesteren en derselver Secretaris 579 gld. 12 st., aan de Heeren Vredemaekers 910 gld. 2 st. en aan «de Heeren Vroedschappen, Pensionaris en Secretaris deser stadt ter saeke van presentiegelden tzedert den 17 Mey 1688 tot den 19 September 1689» de somma van 779 gld.

Het bedrag van deze presentiegelden was dus niet onbelangrijk en de administratie daarover vereischte veel zorg.

In sommige steden had men daarom wat anders bedacht: men liet penningen slaan van een bepaalde waarde en gaf deze in plaats van presentiegeld, onder voorwaarde, dat de stad ze na eenigen tijd voor de volle waarde weer kon inruilen. Het oudste voorbeeld hiervan, zij het ook in eenigszins anderen vorm, vinden we in Nijmegen (1). Daar werd in 1531 «des andres daighs nae nijen jairs» bepaald, dat voortaan op elken Woensdag, als de Raad vergaderde, de tegenwoordig zijnde leden 3 «stuffers» zouden ontvangen. In 1558 werd besloten dit bedrag op 4 stuivers vast te stellen, waarvoor gewoonlijk een kan wijn bij de stadswijnkoopers gehaald werd. Om den besten wijn voor de Raadsleden te verkrijgen werd het «voir raidsam angesien», dat er «Raitztekenen» gemaakt zouden worden, elk twee Brabantsche stuivers waard, die in plaats van presentiegeld aan de Raadsleden werden uitgereikt en waarvoor deze een kan «Raitwijn» konden verkrijgen of desverkiezende de waarde daarvan in geld.

Ook andere steden lieten penningen slaan, die in plaats van presentiegeld werden uitgereikt. Zoo is van Dokkum een penning bekend, in het jaar 1582 geslagen en bij van Loon I. bl. 327 afgebeeld, van Middelburg in 1623, van 's Hertogenbosch in 1629, van Kampen in 1666, van Leiden in 1670 met herinnering aan het jaar 1574, Rotterdam in 1689, verder na dien tijd van Gouda, Haarlem, Alkmaar, Delft, 's Gravenhage, Leeuwarden, Doesburg en Groningen. Het is mogelijk, dat er bovendien van andere steden nog penningen bestaan, doch hiermede hebben we ons voor 't oogenblik niet bezig te houden.

(1) W. J. de Voogt, Aanteekeningen betrekkelijk de Nijmeegsche vroedschaps- en vereeringpenningen. (Niet in den handel). Amst. 1866, bl. 4 vgl.

Er is tot heden nog slechts weinig over de vroedschapspenningen van Rotterdam geschreven. In het derde deel van van Loons bekend werk (bl. 420) vindt men de oudste penning afgebeeld. Later (1830) gaf G. van Orden in zijn «Bijdragen tot de penningkunde (numismatiek) van het Koninkrijk der Nederlanden» de beschrijving en afbeelding van de tweede en vierde vroedschapspenning, terwijl in de «Description de mereaux et jetons de présence, etc.», van L. Minard van Hoorebeke, in 1878 uitgegeven, eene reproductie van de vierde penning te vinden is.

Eindelijk werd in het «Eerste vervolg» op van Loon een afbeelding van de vroedschapspenning van 1720 opgenomen.

De hier opgegeven werken geven echter alleen eene min of meer nauwkeurige afbeelding met eene beschrijving. Over hun doel, de wijze van uitgifte of den maker van teekening of stempel vindt men met geen enkel woord gewag gemaakt. Dit onderwerp te behandelen, al is het uit den aard der zaak eenigszins eentonig, is het doel van het hier volgende opstel. Een vraag, mij eenigen tijd geleden gedaan, naar de geschiedenis der Rotterdamsche vroedschapspenningen, bracht mij er toe deze in het archief nader te onderzoeken.

Het eerst vinden we van deze vroedschapspenningen melding gemaakt in de Vroedschapsresolutie van 6 September 1688, waar we aldus lezen:

«Burgemeesteren hebben dese vergaderinge voorgedragen ende de leden vande selve in bedencken gegeven, off de Regeringe niet soude connen goed vinden, dat naer het exempel van andere steden een penningh wierde geslagen, dewelcke aen de presente Leden als de Vroedschap vergadert is, soude werden gegeven, in de plaetse van

presentiegelden, de welcke nu werden aengeteijkent; waer op gedelibereert zijnde is goedgevonden, ende verstaen de Heeren Burgermeesteren ende Rekenmeesteren te autho- riseren, gelijk deselve geauthoriseert werden bij desen, om soodanige penningen te laten slaen, ende ordre te beramen aen wien ende op welcke wijze deselve sal wer- den gegeven.»

Ingevolge deze opdracht schijnen Burgermeesteren zich toen gewend te hebben tot den bekenden graveur Romein de Hooghe om eenige ontwerpen voor eene dergelijke penning. Den 4 Januari 1689 antwoordde deze met een brief, waarvan hier eene woordelijke kopie volgt (1):

Mijne Heeren.

Uwe E. G: Achtb: sien hier eenige kleyne schetsjens na de overgesondene krabbelingen. dese quadreeren alleen, op die opgegeevene subjecten, te weeten: voor 't een: *Principi patriaeque fideles*, en 't andere: *Crescit ab in- vidiâ*. dogh ick vermeyne dat die twee inscriptiën wel meer gracies souden winnen, indien men, Andere ver- kiesingen mocht neemen, 't sou mogelyk wel so wel yder gevallen; en ick wil daer geerne het mijn toe contri- bueeren, verwachtende alleen, Uwe Ed: G: Achtb: ordres, of de keur uyt deesen, om die de welke gekooren syn, net op te maeken, ten dienste van de stempelsnyder, van welke of van UE: G: Achtb: ick dit te gemoet sie als

Mijne Heeren

Uwer E: Gr: Achtbaerheeden
verschuldigste en onderdanigsten
Dienaer,

den 4 Januarii 1689.

ROMEIN DE HOOGHE.

(1) Deze brief werd een paar jaren geleden door den heer wethouder C. E. Viruly aan het archief onzer gemeente geschonken.

En is ingevogel op den datum in het Missivenboe.

Van de ontwerpen, die met vlugge hand aan het hoofd van dezen brief geschetst zijn, vertoont het eerste een boom; in het verschiet een gezicht op de stad van de Maaszijde, onderaan het opschrift: «Roterodamensium resp. 1688», terwijl aan weerszijden van den boom op een lint de woorden: «Crescit ab invidia» geschreven staan.

Op het tweede ontwerp ziet men het standbeeld van Erasmus; tegen het voetstuk is het wapen van Rotterdam geplaatst met onderschrift: «Principi patriaeque fideles». Op den achtergrond een zaal met twee deuren, waarin een aantal personen vergaderen. Aan weerszijden van Erasmus de letters: S. C. Romein de Hooghe schreef hierbij: «Erasmus in een Raedkamer».

Het derde ontwerp komt het meest het uitgevoerde nabij. Op den achtergrond een eerepoort met het opschrift: «Princ. patri, fideles». In het midden der vergaderzaal met een menigte personen het beeld van Erasmus en daaronder het wapen van Rotterdam.

Op het vierde ontwerp is alleen het wapen der stad opgenomen met het opschrift: «Roterodamensium resp. MDCLXXXIX.» en verschillende attributen er onder.

Het laatste ontwerp is slechts zeer vluchtig geschetst: op den voorgrond het standbeeld van Erasmus met twee zittende vrouwenfiguren ter weerszijden. In het verschiet de stad, van de Maaszijde gezien, en bovenaan het opschrift: «Princ. patr. q. fide». De Hooghe schreef hierbij: «Wijsheyt en getrouheyt aen 't beelt van Erasmus, de stad int verschiet».

Vergelijkt men nu deze vijf ontwerpen met de penning, dan ziet men, dat daarin belangrijke wijzigingen zijn aangebracht, en dat, zoo het uitgevoerde ontwerp werkelijk van Romein de Hooghe afkomstig is, deze een geheel andere teekening moet geleverd hebben. In het archief is dienaangaande niets meer te vinden.

Op de penning, zooals zij in 1689 geslagen werd (1), is aan de eene zijde Rotterdam voorgesteld in het verschiet, van de Maaszijde gezien, en op den voorgrond onder een palmboom, haar gekroond wapenschild, door twee leeuwen vastgehouden, waaronder op een lint staat: «Rotterdamum». Aan de andere zijde op den voorgrond het standbeeld van Erasmus, op het tweede plan eene vergadering van 18 personen in Romeinsch kostuum gekleed, en op den achtergrond een eerepoort, die tot opschrift draagt: «Principi Patriaeque», d. i. «Aan den Prins en het Vaderland». Boven de eerepoort is in een lauwerkrans met verschillende attributen een borstbeeld van koning Willem III geplaatst. In het verschiet tusschen de toog ziet men water met schepen. Tusschen de kolommen de letters: S. C., d. i. Senatus Consulto; onderaan de penning het jaartal 1689. Dat den stadhouder, die kort geleden tot koning van Engeland gekroond was, eene eereplaats werd gegeven op deze penning, is wel een bewijs, hoezeer de Vroedschap van Rotterdam, waar de Engelsche handel bijzonder bloeide, ingenomen was met de verheffing van den prins van Oranje (2).

Den 11 Juli 1689 werd door Burgermeesteren besloten den muntmeester Sonnemans te Dordrecht op te dragen het slaan van drie duizend kleine en twaalf honderd groote penningen, «dewelke aende presente Vroetschappen staen gegeven te werden ende dat voor een somme van hondert silvere ducatonen, mits het marck fijn sal wesen van 25 gl. 8 st., de kleyne penningh van 18 st: en de groote 24 st.» Deze opdracht werd, naar het schijnt, niet zoo spoedig uitgevoerd, want den 17 September 1689 schreven Burgermeesteren aan Sonnemans om «op mor-

(1) Zie afb. 1 en 2.

(2) Vergelijk van Loon, Ned. historiepenningen III bl. 420.

gen, indien niet geheel, bij provisie een gedeelte van de penningen te zenden». Den 21 hadden zij tot hunne verwondering nog niets van hem ontvangen en verzochten toen op nieuw «soo haest mogelyk is» ze te zenden, waarbij tegelyk een bestelling gevoegd werd van zes groote en zes kleine gouden penningen.

Dit tweede schrijven hielp, want den 26 September 1689 konden, volgens eene speciale aantekening in de Vroedschapsresolutiën, voor de eerste maal de penningen uitgereikt worden.

Uit de hierboven reeds genoemde Rekeningh van den thesaurier Mr. Willem van Hogendorp vernemen we ook, wie de stempelsnijder van deze eerste Rotterdamsche vroedschapspenning geweest is. Onder n°. 550 werd daarin opgeteekend, dat «6 October 1689 betaelt (is) aen Daniel Drappentier een somma van *f* 400 over het graveeren en smeden van twee paer stempels, volgens rekeninge en ordonnantie van de Heeren Burgemeesteren». We zien hieruit tevens, dat er van den aanvang af twee penningen geweest zijn, die slechts in geringe details en in grootte eenigszins verschillen, gelijk uit de bijgevoegde afbeeldingen kan blijken (1).

In dezelfde Rekeningh vinden we een andere post (n°. 552), waaruit we de onkosten van de 3000 kleine en 1200 groote penningen leeren kennen: 20 October 1689 werd aan den muntmeester M. Sonnemans betaald een

(1) Van de beide penningen (afb. 1 en 2) is de eene in doorsnede 32 mM., de andere 34 mM. Vergelijkt men ze nauwkeuriger, dan blijkt, dat op 1*a* de scheepjes aan de linkerzijde anders geplaatst zijn dan op 2*a*, dat de beide wapenschilden evenzoo kleine afwijkingen vertoonen. Aan de keerzijde (2*a* en 2*b*) valt het verschil in de jaartallen dadelijk in het oog, terwijl bij aandachtige beschouwing ook in de groepen personen eenige kleine afwijkingen op te merken zijn.

somma van *f* 4852.12 over leverantie van de zilveren vroedschapspenningen.

In de Rekeningh van den thesaurier Paulus Timmers van 1691 vinden we, als aanvulling, dat onder n°. 637 betaald is aan Mattheus Sonnemans de somma van 5138 gl. 10 st. «wegens het silver en slaen van 3000 kleijne en en 1200 groote vroedschapspenningen».

Drie van de vier stempels, benoodigd voor de beide penningen, worden nog op de antiquiteitenkamer in het archief der gemeente bewaard.

Den 12 November 1696 werd in de vergadering der Vroedschap bekend gemaakt, dat «de kleijne vroedschapspenningen alle gedistribueert, ende van de groote Burgermeesterenpenningen weijnigh noch overigh waren». Na deliberatie werden aan Burgermeesteren en Rekenmeesteren opgedragen de rekening daarvan op te nemen en te overleggen, of er nieuwe penningen geslagen of de gedistribueerde wederom opgewisseld moesten worden. Eenige dagen later, den 24 November, werd na het rapport van Burgermeesteren en Rekenmeesteren gehoord te hebben, besloten, dat de penningen «sullen werden ingewisselt, te weten de kleijne tegens twee ende twintigh, en de groote tegens ses ende twintigh stuijvers, en zijn de Heeren Burgermeesteren versogt geduerende de distributie vande selve te besorgen, dat een ander concept van stempel gemaect, en dese vergaderinge geexhibeert mogte werden».

Door de leden der Vroedschap werd hiervan druk gebruik gemaakt. De thesaurier Mr. Willem van Hogendorp wijdde in zijn Rekeningh over 1696 hieraan een afzonderlijk hoofd, waaruit blijkt, dat er 967 groote en 2658 kleine vroedschapspenningen ingewisseld werden, ten bedrage van 4407 gl. 6 st. In het volgende jaar werden nog eens 344 kleine «opgewisseld».

Drie jaren later moest er op nieuw in de Vroedschaps-

vergadering van 26 October 1699 medegedeeld worden, dat de vroedschapspenningen wederom uitgedeeld waren. Evenals de vorige maal werd besloten, dat de penningen op dezelfde voorwaarden zouden kunnen worden opgewisseld, en, werd er bijgevoegd, «zijn de Heeren Burgermeesteren nochmaels versogt onderwijlen haer gedagten te laten gaen op een concept van een andere stempel, die te laten teekenen, en dese vergaderinge te exhiberen». Het gevolg van dezen maatregel was, dat er in dat jaar 875 groote of Burgermeesterspenningen en 2146 kleine ingewisseld zijn, voor de somma van 3392 gl. 3 st. Aan de vermaning, in deze resolutie uitgedrukt, werd door Burgermeesteren geen gevolg gegeven, want den 28 November 1702 werd nogmaals besloten de uitgedeelde vroedschapspenningen in te wisselen volgens de resolutie van 26 October 1699.

Deze penningen werden soms ook wel voor andere doeleinden gebruikt. Het eerste voorbeeld van dien aard vinden we in de Rekening van den Thesaurier Mr. Bastiaan Schepers over het jaar 1699. Daaruit blijkt, dat «den 28 September betaalt (is) aan Philips de Custer, camerbevaarder, een somma van 330 gl., ten eijnde omme die aanden muntmeester tot Dordregt te betaelen voor twaelf goude vroedschaps penningen, verëert aande twaelf Franse diaconen, de Loterije (1) voordien armen op versoeck

(1) Deze loterij was groot 1.250.000 gulden, verdeeld in 62.500 loten, waarvan de zuivere opbrengst, die later 79.800 gl. bleek groot te zijn, strekken moest voor de verschillende diaconien. Den 3 October 1695 vindt men het eerst in de Vroedschapsresolutiën er melding van gemaakt, terwijl in Nov. 1699 de opbrengst pas kon medegedeeld worden. De trekking had plaats in het bijzijn van twee leden der Vroedschap, die bij beurten tegenwoordig moesten zijn, en voor elke zitting een vroedschapspenning ontvingen. Bij verzuim moesten zij 3 gld. boete betalen. (Res. d. V. 8 Febr. 1698).

vande Heeren vande Regeeringe bijgewoont hebbende, comende ider penning op vijff ducaten, met het opgelt 27 gl. 10 st.» Straks zullen wij nog een dergelijk geval zien.

Intusschen kwam Prins Willem III, tengevolge van een ongelukkigen val van zijn paard, den 19 Maart 1702 te overlijden en nu begreep de Vroedschap, dat andere penningen noodzakelijk waren. Den 29 Augustus 1704 werd door de Vroedschap besloten «te committeren de Heeren Burgermeesteren ende Rekenmeesteren, omme te overleggen off niet een nieuwe, en hoedanigen andere stempel tot een vroedschapspenning behoorde te werden gemaect, en dese vergadering te dienen van hare consideratien en advis».

Er werd nu werk van de zaak gemaakt, want den 14 October 1704 luidde het rapport aan de Vroedschap, dat er «was ontworpen een project van een nieuwe vroedschapspenningh, hebbende aen d'eene zijde een sinnebeeld en aen d'andere zijde een explicite van het selve met toepassing op dese stad. En is daervan bij provisie communicatie gegeven, ten eijnde bij de leden van dese vergaderinge nader daer op zoude kunnen werden gereflecteert waertoe het selve in Burgermeesterenkamer gedurende eenige dagen gereet, ende voor de hand zoude werden gehouden».

Dat het doen maken van een nieuwe vroedschapspenning niet licht werd opgenomen, maar aan de leden der Vroedschap heel wat hoofdbreken kostte, bewijst het aangeeekende der gehouden bespreking in de vergadering van 24 November daaraanvolgende:

«Is bij resumptie in deliberatie gebragt het project van een nieuwe vroedschaps penningh, waer van onder de Notulen van dese vergaderinge vanden 29 Augustus ende 14 October laetstleden breder is gemelt, en is gelesen de memorie hierna volgende

Consideratien gevallen op het concipieren
van een vroedschapspenningh.

Het eerste overlegh bestond daer in off men een sinnebeeld soude nemen, off niet. En is gemeijnt dat het beter was geen sinnebeeld te nemen, soo men daer omtrent sigh niet zoude kunnen voldoen.

Dan dat het beter zoude wesen een sinnebeeld te verkiezen, soo men een konde uijt dencken, dat soude sijn sinrijck, bequaem om op soo kleijne spacie te werden verthoont, en wel gepast,

Oock soodanigh, dat de sin daer van in korte woorden klaer genoeg zoude kunnen werden geexpresseert.

Daer op zijn gedagten gevallen op differente sinnebeelden.

De eerste discoursen rouleerden op generale concepten betreffende de pligt van Regenten, en de Staat van Landen off van Stad, als Wijsheijt, Eendragt, Vrijheijt en diergelijke.

Daer jegens wierd geconsidereert, voor eerst:

Dat alles wat soo generael is, genoegsaem op alle Steden en vrije Regeringen kan werden geappliceert, en dat in desen iets bedagt behoorde te werden, dat particulier Rapport zoude hebben op soodanige Steden als Rotterdam.

Ten tweeden, dat de sinnebeelden, soo vande pligt der Regenten, als vande constitutie der Regeringe, lichtelijk misduijdinge subject zijn.

Vervolgens zijnde gesproken van een sinnebeeld, dat nader rapport tot Rotterdam zoude hebben, is geprojecteert,

Dat verbeeld zoude werden, de circulatie van het water inde nature.

En te gelijk daer in iets van een revier ende vande zee zoude werden verthoont,

Bestaende de kragt van dit sinnebeeld inde volgende over een komingen,

Gelijk het water vande hoogten aff, door de revieren inde zee valt,

En het water door de son uijt de Zee opgehaelt, en daervan inde Lugt wolcken geformeert zijnde, wederom komt op de aerde,

Alsoo inde steden van Commercie, het uijtvoeren vande koopmanschappen, veroorsaect het invoeren, en het een op het ander komt te volgen.

Dat oock gelijk door dese beweginge inde nature, de vrugtbaerheijt werd veroorsaect, alsoo de Steden daer de koopmanschap floreert in de verwisselinghe van waren daer door geluckigh werden.

Bij dese over een komingen, die de essentieelste zijn, valt het nogh toe, dat soo in het sinnebeeld, als in hetgeen verbeeld werd, het water van het voornaemste is, dat voorkomt, immers soo veel aengaet de koophandel, die over zee en rivieren werd gedreven.

Uijt dit alles is geresulteert, de teijkeninghe gemaect bij de schilder vander Werff, waer in verbeeld is, de gemelte circulatie,

De Riviere is verbeeld opde gewonelijke wijze, en om te gelijk eenigsints op het oogmerck te doen reflecteren, is de naem vande Maas, op de pot gestelt.

De overvloed die vande Coopmanschap kan werden verwagt, het genoeg dat daer in werd geschept, en de eenparige, en hertelijke sorge, die daer voor behoort te werden gedragen, werd verbeeld in twee zeekinderen de handen in malcanderen slaende, en hebbende in dat postuer tusschen haer bejden een hoorn van overvloed en de gewonelijke verbeeldinge van Commercie.

Op de eene zijde vande penningh soude komen dit sinnebeeld en op de andere zijde de uijtlegginge met een applicatie gelijk oock het wapen van Rotterdam.

Soo veel aengaet de uijtlegginge, en applicatie was

te letten, voornamentlijk op twee saken, te weten,
 Dat die begrepen zijn in weijnigh woorden, En egter
 klaer genoeg zij.

Wijders was beter (hoewel niet absoluït nodigh) dat
 dit alles wierde gestelt in veersjens,

En wel in zoodanige soorten, die niet vande vloeiënste
 zijn, gelijk veeltijds werde gebruijckt in inscriptien als
 oock in hoogdravende materien, in beide gevallen om
 door een langsamer enunciatie te meer te doen reflecteren
 opde kragt vande woorden.

Boven dit alles soude oock wel geleth mogen werden
 op de schickinge na de ronte vande penningh om de
 regelen vande veersjens soo weijnigh als mogelijk is te
 breken.

Dit is noch min noodzakelijk, als het voorgaende,
 maer als men het treffen kan is het beter en gevoegelijker.

Vervolgens quam in overlegh welcke tael in desen ge-
 bruijckt behoorde te werden.

En wierd gemeijnt, dat de Latijnsche tael behoorde te
 werden verkosen om twee redenen, te weten: Dat die tael
 is een gemeene tael, en daerom in publijcque inscriptien,
 en diergelijke saken veel gebruijckt werd,

En dat het onmogelijk is in het duijtsch sikh te expri-
 meren met soo weijnigh woorden, voornamentlijk omdat
 men daer in geen sin kan uijtmaken zonder het gebruik
 van bijwoorden *van de, het, hebben* etc., die inde La-
 tijnsche tael niet bekend zijn.

De woorden tot desen eijnde geconcipieert staen hier
 onder gedrukt, om met eenen te kunnen sien hoe groot
 de letters zoude wesen, hoe de schickinge vande regelen
 zouden kunnen werden genomen en welck de plaetse voor
 het wapen zoude wesen.

Om de middelste regel te kunnen brengen op de pen-
 ningh zoude men de laetste *m* van het woord *mercium*

konnen affnemen, met het stellen van een teijkentje boven de *u* en de sijlabe *que*, voor *vices* oock konnen abriveren.

Data per
Rivos flumenque mari
Aqua per nubes foecunda redit
Similes mercium aquarumque vices
Opibus cives urbemque beant
Ea cura Senatus (1).

Waerop gedelibereert zijnde is goedgevonden, ende verstaen, de Heeren Burgermeesteren te authoriseren soo als deselve geauthoriseert werden bij desen, om het snijden, vande stempels in conformite van 't voorsz. desseijn te besorgen, wel verstaende, dat ingevalle na overlegh van Luijden, hen des verstaende, bevonden mogte werden, dat de stempel op een penningh van 't selve gewigt, grooter zoude behoren te werden genomen, als dan daervan kennisse aen dese vergaderinge werde gegeven».

Gevolg gevende aan deze opdracht, lieten Burgermeesteren een stempelsnijder voor zich komen om hem te raadplegen over het graveeren der nieuwe vroedschapspenning. Deze maakte echter bezwaar om «op soo kleijne spatie als die van de jegenwoordige vroedschapspenning» een dergelijke voorstelling af te beelden. Daarom deelden zij den 19 Januari 1705 aan de Vroedschap mede, dat er voor-
slagen gedaan waren om de penning «merckelijck te vergrooten, en daer jegens de uijtdeelinghe om de tweede, off

(1) Het water, door beken en rivier gegeven, keert door middel van de wolken vruchtbaar terug. Dergelijke ruiling van waren en wateren maakt de burgerij en de stad rijk. Hiervoor moge de raad zorg dragen.

derde presentie te doen». Burgermeesteren vonden dien voorslag echter bedenkelijk en na het advies van Rekenmeesteren, die met hen gecommiteerd waren, te hebben ingewonnen, stelden zij aan de Vroedschap voor hiertoe niet over te gaan. Deze committeerde hen op nieuw om te overleggen, of «het selve desseijn niet zoude connen werden behouden, met uijtlatinge van eenige ornamenten.»

Een paar maanden later (2 Maart) rapporteerden Burgermeesteren en Rekenmeesteren echter aan de Vroedschap, dat zij, na ingewonnen advies, bevonden hadden, dat het voorgestelde ontwerp wel degelijk uitgevoerd zou kunnen worden en dat zij derhalve «met Daniel Koene, essayeur vande munte tot Dordregt en stempelsnijder, hadden gecontracteert over het snijden, en leveren van twee stempels, te weten, een tot de eene, en nogh een tot de andere zijde te samen voor een somme van vier hondert gulden, op conditie dat deze stempels zouden moeten uijtgestaen hebben het slaen van vier duijsent penningen.» Dit rapport werd voor kennisgeving aangenomen.

Het contract met Daniel Koene was reeds den 29 Februari 1705 gesloten. Daar dit stuk ons nog nadere bijzonderheden doet kennen, is het hierachter als bijlage opgenomen (1).

Voordat er definitief besloten werd tot het slaan van penningen, volgens het voorgestelde project, kwam er nog eene onvoorziene moeilijkheid. Burgermeesteren hadden tot eene proeve met den nieuw gemaakten stempel drie of vier penningen laten slaan, waarvan een van «negen engelse» niet overal gevat was. De muntmeester Sonnemans meende, dat ten minste het gewicht van tien engelsen (2)

(1) Bijlage A.

(2) Een engels is $\frac{1}{20}$ van een oud-Hollandsch ons, en dus evenveel waard als 1.538 Ned. wichtje. Zie Verwijs en Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek II. 658.

genomen moest worden. Als men hiertoe overging, zou een penning van het fijnste zilver drie en dertig stuivers kosten. Toen dit den 15 Juni 1705 aan de Vroedschap gerapporteerd werd, besloten zij Burgermeesteren en Rekenmeesteren op nieuw te committeeren om deze zaak verder te behandelen.

Deze zwaarigheid schijnt echter spoedig opgelost te zijn, want den 1 Juli 1705 werden Burgermeesteren en Rekenmeesteren door de Vroedschap gemachtigd om met den muntmeester te Dordrecht te contracteeren over het slaan van een vroedschapspenning, die eens zooveel waard was als de voorgaande. Tevens werd teruggekomen op het vroegere voorstel en besloten «dat wanneer een genoegsaem getal daer van sal zijn geslagen, telckens op de tweede presentie, soodanigen penningh sal werden gegeven; dat voor present geagt zullen werden, alleen diegene die voor het eijndigen van het gebed zullen zijn binnen gecomen en is den Secretaris gelast daarvan pertinente notitie te houden».

Den 11 Augustus 1705 kon aan de Vroedschap medegedeeld worden, dat er bij provisie twee duizend kleine à veertig en vijfhonderd groote penningen à vijftig stuivers het stuk geslagen waren.

Ongelukkig brak intusschen de stempel, waarop de keerzijde gegraveerd was; den 26 October 1705 werd dus in de Vroedschap besloten het wapen boven de letter te brengen en «in achtige genomen sijnde, dat als dan de laetste woorden wel behoorde te zijn van hetselve metrum als de voorgaende, is goedgevonden ende verstaen, dat in plaetse van de woorden *ea cura senatus* sullen werden gesubstitueert de woorden *ea sit constans cura senatus*».

Er schijnen van deze tweede vroedschapspenning dus twee varieteiten te bestaan, verschillend in de plaatsing van het wapen en van het opschrift. Ik heb nergens een

exemplaar van den eersten slag kunnen opsporen. In het archief der gemeente berusten de stempels en een exemplaar van den tweeden slag (1).

Volgens de thesauriersrekening van 1705 werd aan den muntmeester M. Sonnemans betaald 5559 gld. 18 st. (2) voor het leveren van de zilveren vroedschapspenningen en 684 gl. 16 st. voor het maken en leveren van zestien gouden penningen. Aan den stempelsnijder D. Koene werd 468 gl. uitbetaald voor het maken der stempels en de daarop gevallen onkosten.

De voorraad penningen was na vier jaren op, weshalve de Vroedschap den 17 Augustus 1709 besloot ze ter secretarie te doen inwisselen, de groote tegen 52, en de kleine tegen 44 stuivers.

In 1713 waren ze weder gedistribueerd. De Vroedschap committeerde toen den 15 Mei Burgermeesteren en Rekenmeesteren «omme te overleggen, off weer andere penningen behoorde te werden geslagen, dan, off bij de Heeren presentiegelden, soo als van ouds, behoorde te werden genoten». Weinige weken later (28 Augustus) werd hierover rapport uitgebracht. Men besloot toen voortaan op iedere vergadering aan elk van de presente leden uit te reiken «eenerhande penningen, sonder distinctie van Burgemeesteren, en van Vroedschapspenningen». Deze zouden dan «nae de intransicque waarde» 28 stuivers moeten gelden. Te gelijk werden Burgermeesteren gemachtigd eene genoegzame hoeveelheid nieuwe te doen slaan.

Een vroeger genomen besluit, ten opzichte van de uitdeeling, werd nog eens hernieuwd, en toen de Vroedschap den 4 October van hetzelfde jaar vaststelde, dat

(1) Zie de afb. 3a en 3b.

(2) Reeckening van Mr. F. du Bois en D. Meesters, thesauriers voor den jare 1705, n°. 1385, 1386, 1507 en 1528.

volgens het oude gebruik geen Vroedschapspenningen zullen uitgereikt worden aan de leden der Vroedschap, die na het eindigen van het gebed met het woord *Amen* in de Vroedschapskamer zullen verschijnen, terwijl er tevens bij bepaald werd, dat het gebed niet zal begonnen worden vóór het kwartier van het uur, waarop de vergadering is bijeengeroepen.

Den 26 Februari 1714 deelden Burgemeesteren aan de Vroedschap mede, dat niet aan de opdracht van 28 Aug. 1713 kon voldaan worden, omdat de oude stempels gebroken waren en dat zij, alvorens het maken van nieuwe voor te stellen, in overleg waren getreden met deskundigen over het vroeger uitgevoerde ontwerp. Ten gevolge hiervan werd eene nieuwe teekening gemaakt, die zij in de vergadering toonden en die overeenkwam met de vroegere. Bovendien hadden zij uit Amsterdam ontboden Jacobus van Dishoeck, «een vermaart graveerder». Deze had voor het maken van de stempels slechts 300 gl. gevraagd, doch voor het garandeeren daarvan en voor het maken en slaan der penningen had hij zooveel geëischt, «als van medailles, hetgeen op de zilvere bij nae so veel soude belopen als de waerde van het materiael». Burgermeesteren gaven daarom in bedenking «off men, om so veel te cierlijker penningen te hebben deselve niet soude behoren te doen maken als medailles». Wanneer er dan een matige hoeveelheid van geslagen werd, zou men, wanneer het presentiegeld vastgesteld bleef volgens de hierboven vermelde resolutie, geregeld aantekening kunnen houden van de distributie en zoodra het presentiegeld zou oploopen tot de som, waarvoor een gouden vroedschapspenning bedongen zoude worden, zou men de zilveren daartegen kunnen inruilen. De Vroedschap, op dit voorstel ingaande, machtigde Burgermeesteren aan Dishoeck het maken en slaan van twee à driehonderd zilveren en honderd gouden

penningen op te dragen, onder voorwaarde dat de zilveren zouden houden een «loot van het fijnste zilver en en de goude een once van fijn ducaten goud». Voorts werd nog besloten, dat de zilveren penningen onder de leden van de Vroedschap «op derselver successive presentie egalijk, dat is aen elk lid evenveel sullen werden uijtgedeelt».

Dienzelfden dag werd het contract met Jacob van Dishoeck voor 300 zilveren en 100 gouden penningen gesloten. Voor het maken van de stempels en het slaan der penningen zou Dishoeck 1138 gl. ontvangen, terwijl het materiaal hem van wege de stad zou verstrekt worden. Voor nadere bijzonderheden zie men het contract zelf, hierachter als bijlage opgenomen (1).

Deze derde vroedschapspenning wijkt in teekening zeer veel af van het ontwerp van Adriaan van der Werff. Zooals men uit de bijgevoegde afbeelding (4a en b) kan zien, is op de voorzijde, op den voorgrond, de koophandel van Rotterdam zinnebeeldig voorgesteld door twee vrouwenfiguren, omgeven door verschillende attributen, terwijl in het verschiet de Maas en Rotterdam te zien zijn. Als onderschrift het woord: «Roterodamum». Op de keerzijde zijn twee horens van overvloed, een bazuin en een Mercuriusstaf voorgesteld, waarboven de zon, die door eenige wolken breekt, is afgebeeld. Daaronder het opschrift:

(1) Bijlage B.

Dishoeck ontving, volgens de thesauriersrekening over 1714, den 24 Augustus 1714 de somma van 3000 gl. om muntmateriaal te koopen (volgn. 598).

Den 14 Februari 1715 werd hem 2419 gld. 29 st. uitbetaald voor «geleverde medaeljes» (volgn. 598).

Aan den secretaris Mr. Harmen van Zuylen van Nyevelt werd 12 September 1714 600 gl. verstrekt «tot betalinge van 12 nieuwe goude vroedschapspenningen».

«Gaudens aquarum perpetua vice foecunda tellus exhibet incolis quod navis urbi merx et unda continuis vicibus ministrant. M.DCC.XIV» (1).

Den 2 September 1714 werden aan den substituut-secretaris de Custer door Burgermeesteren 39 van de nieuwe penningen «overhandigt en in bewaringe gegeven» (2). Er werd bij aangeteekend, dat zij verwisseld en verantwoord mochten werden tegen 50 gld. 't stuk. Den 11 September 1714 zond Dishoeck nog veertig gouden en 97 zilveren penningen. Van deze werden de gouden «in het binnenste kasje van Burgermeesteren in de muur staande in bewaring weggesloten», terwijl de zilveren aan den Secretaris van Nijevelt in bewaring werden gegeven (3).

Men zal boven misschien reeds opgemerkt hebben, dat er in de wijze van uitdeeling verandering was gemaakt. Dit werd nader vastgesteld in de Vroedschapsvergadering van 5 November 1714. Aan de nieuwe leden zou «op haar eerste cessie» voor presentiegeld een gouden vroedschapspenning gegeven worden en op de tien volgende cessien telkenmale een zilveren. Bovendien werden aan al de tegenwoordige leden van de Vroedschap één gouden en tien zilveren penningen geschonken voor elf presentien. Door dezen maatregel was de voorraad spoedig uitgeput; er werd dus bevel gegeven nieuwe te doen slaan. Den 21 Januari 1715 waren de nieuwe penningen aangekomen; 25 gouden werden door den Secretaris overhandigd aan den Heer oud-Burgermeester Joh. Steenlack als commissaris

(1) De grond, steeds vruchtbaar door stroom en regen, geeft den landzaat, wat zeevaart en koophandel den stedeling gedurig verschaffen. (van Loon, t. a. p.).

(2) Resolutiën van Burgermeesters en Regeerders der stad Rotterdam. Reg. n°. 4 f°. 16vo.

(3) Resolutiën van Burgermeesters en Regeerders der stad Rotterdam. Reg. n°. 4 f°. 16vo.

van de Wisselbank om aldaar bewaard en volgens de resolutie van 5 November 1714 van tijd tot tijd uitgedeeld te worden. Van de zilveren penningen werd een gedeelte uitgedeeld en de overblijvende, 400 stuks, onder berusting van den Secretaris gelaten.

Dat de vroedschapspenningen ook gebruikt werden als belooning voor buitengewone diensten, zagen we boven reeds. Een tweede voorbeeld van dien aard ontmoeten we in 1716. Den 26 April van dat jaar werden aan Joan de Haes bij resolutie van Burgermeesteren twee gouden vroedschapspenningen gegeven «tot een vereeringe voor het maken van een seker vers, genaemt Eercroon voor de stad Rotterdam en gedediceert aan Burgermeesteren» (1).

In 1720 was er op nieuw gebrek aan penningen, want den 12 Februari werd door de Vroedschap machtiging verleend aan Heeren Burgermeesteren en Rekenmeesteren «tot het doen schroeven van eenige quantiteyt soo goud als silvere vroedschapspenningen». Aan die opdracht werd gevolg gegeven, immers uit de thesauriersrekening van het jaar 1720 blijkt, dat er voor dat doel in twee posten aan Isaaq Westerveen de somma van 5221 gld. 6 st. betaald werd.

Men vindt van deze penning slechts op dien eenen datum melding gemaakt, en zelfs geen aantekening in het archief wie haar geslagen heeft. Legt men de vroedschaps-

(1) Een exemplaar van dit gedicht, uitgegeven in 4° bij Johannes Hofhout (1716), in oorspronkelijken druk berust in de bibliotheek der gemeente.

Joan de Haes dankte voor deze gift met een: «Dankoffer aen heeren Burgermeesteren». Beide gedichten deden een stroom van tegendichten verschijnen, die men o. a. kan vinden in het «Tweede vervolg Van de Latynsche en Nederduitsche Keurdichten. Te Rotterdam, By Pieter van der Goes, Boekverkooper, 1724», bl. 49, 76 en vlgg.

penning van 1714 naast die van 1720, dan bemerkt men dat op beide dezelfde voorstelling is afgebeeld, zoowel op de voor- als de achterzijde. Vergelijkt men ze echter nauwkeuriger, dan komt men tot de ontdekking, dat ze op verschillende stempels geslagen zijn en in meer dan in het jaartal afwijken. De hierbij gevoegde afbeeldingen (4 en 5) maken dit duidelijk. Op de voorzijde bijv. is de plaatsing van de scheepjes eenigszins anders en op de penning van 1720 is het water door golvende lijnen aangegeven. Ook de keerzijde vertoont afwijking; men vergelijkte op beide penningen slechts de horens van overvloed en de overige attributen. In de antiquiteitenkamer van het gemeente-archief berust o. a. een gouden exemplaar van de penning van 1720.

De mededeelingen over de vroedschapspenningen beginnen nu veel schaarscher te worden; vermoedelijk werden ze telkens weer op nieuw ingewisseld volgens de vroedschapsresolutie van 5 November 1714 en was er dus geen behoefte aan een nieuwe penning. We vinden alleen nog opgeteekend, dat den 9 Juli 1721 aan den substituut-secretaris de Custer «de post van 15 gld. 's jaers hem volgens de lyst van salaris toegelegd voor het bewaren van de vroedschapspenningen hem bij continuatie in rekening voor uitgave sal werden geleden».

Uit een aantekening in het register der Resolutiën van Burgermeesteren en Regeerders, dd. 18 October 1758 mag, naar ik meen, afgeleid worden, dat aan elke nieuw aankomende Vroedschap bij eerste cessie een gouden penning werd geschonken.

In 1766 was de voorraad weder uitgeput, zoodat de Vroedschap op den 28 Juli aan Burgermeesteren opdroeg een zeker aantal te doen schroeven. Het schijnt mij toe, dat aan deze opdracht niet voldaan werd. Indien er al nieuwe vervaardigd zijn, dan moeten die ook het jaartal